

Stanisław K a m i ń s k i, *Metoda i język. Studia z semiotyki i metodologii nauk* (do druku przygotowała U. M. Żegleń), Lublin: TN KUL 1994, ss. 530 + bibliogr., indeks nazwisk.

Staraniem Towarzystwa Naukowego KUL ukazał się kolejny tom *Pism wybranych* Stanisława Kamińskiego pt. *Metoda i język. Studia z semiotyki i metodologii nauk*. Przygotowany przez Urszulę Żegleń, zawiera szereg tekstów wprowadzających w problematykę szeroko rozumianej metodologii nauki, ułożonych zgodnie z Kamińskiego zamysłem wykładu problematyki metodologiczno-logicznej. Profesor był przekonany o istotnej pierwotności rozstrzygnięć logicznych (dotyczących głównie języka nauki) wobec kwestii metodologicznych. Taki właśnie schemat miał jego wykład ogólnej metodologii nauk. Aby bowiem w sposób odpowiedzialny przystąpić do rozwiązania podstawowych pytań z zakresu filozofii nauki, należy wprawdzie, zdaniem Kamińskiego, wyprecyzować i usystematyzować pojęcia ogólnologiczne, a nadto nabyć kultury logicznej: nauczyć się odpowiedzialnego posługiwania definicją, odróżniania formalnych błędów poznawczych, zapoznać z rozlicznymi funkcjami języka itd. Najbardziej fundamentalnymi kwestiami metodologii Kamińskiego były, jak sądzę, zagadnienia dotyczące funkcji poznawczych języka teoretycznego, za pomocą którego tworzymy nasze hipotezy, teorie i modele rzeczywistości, także filozoficzne. Tym zagadnieniom poświęcał zawsze wiele miejsca w swoich wykładach. Wszechstronne badanie natury nauki powinno zatem uwzględniać wszystkie jej aspekty: logiczny, humanistyczny i filozoficzny. Pierwszy jest najbardziej podstawowy, ostatni zaś powinien być stałym punktem odniesienia takiego badania¹. S. Kamiński był bowiem przekonany o istnieniu mocnych podstaw filozoficznych każdej teorii i dyscypliny naukowej, odkrycie ich założeń stało się jednym z najbardziej podstawowych zainteresowań frapujących Profesora.

Niezbędna jest, według S. Kamińskiego, każdorazowa refleksja historyczna, dotycząca poruszanego zagadnienia przedmiotowego, toteż zajmuje ona wiele miejsca w jego tekstach szczególnie przedstawienie dziejów danej problematyki. S. Kamiński był przekonany o istnieniu określonej – o podstawach racjonalnych – tendencji rozwojowej, paradygmatycznych prawidłowości w dziejach nauki². Do swych koncepcji metodologicznych dochodził zawsze przez analizę poszczególnych przypadków zjawisk nauki³. Kultura metodologiczna jest bowiem, zdaniem Kamińskiego, kulturą świadomą dziejów swojej problematyki. Trudno bowiem czynić odpowiedzialne ustalenia logiczne bez odwołania się do ich wcześniejszych rozumień i bez świadomości rozwoju badań.

Redaktor tomu postarał się, by zawarte w nim teksty zachowały ten tak ważny dla Kamińskiego schemat wykładu z metodologii nauk. Artykuły zostały więc zgrupowane w dwie wyodrębnione części. Pierwsza omawia zagadnienia semiotyczno-logiczne, głównie poświęcone zagadnieniu roli języka w tworzeniu nauki i założeń językowych metody naukowej, druga zawiera artykuły omawiające zagadnienia filozofii nauki.

¹ Por. A. B r o n k, *Wielość i jedność nauki (Stanisława Kamińskiego opcje metodologiczne)*, [w:] S. K a m i ń s k i, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin: TN KUL 1992, s. 355.

² Por. tamże, s. 346.

³ Por. tamże, s. 355 n.

Warto przypomnieć, że poprzednie tomy poświęcono zagadnieniom z zakresu metodologii filozofii, metodologii nauk i filozofii nauki. Obecnie prezentowany tom nie mógł więc nie odnieść się w sposób szczególny do dorobku Profesora z zakresu semiotyki logicznej. Niniejszy tom dopełnia znacznie tomy poprzednie. Znajdujemy w nim bowiem teksty dotyczące problematyki filozofii nauki, który poświęcony był tom IV pt. *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk* (Lublin 1992). Teksty z zakresu historii nauki uzupełniają prace zawarte w tomie II, *Filozofia i metoda. Studia z dziejów metod filozofowania* (Lublin 1993).

Artykuł o metodzie nauk teologicznych stanowi interesujące dopowiedzenie tekstów zawartych w tomie I zatytułowanym *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii klasycznej* (Lublin 1989), poświęconych zagadnieniom metodologii filozofii.

S. Kamińskiego żywotnie interesowały istotne funkcje poznawcze języka naukowego, dlatego koncentrował swoje badania na logicznej problematyce definicji, błędów poznawczych itp. Jego zdaniem kwestia racjonalności poznania naukowego zasadza się na rozstrzygnięciach dotyczących logiki języka naukowego. Twierdzenie to jest zgodne z instrumentalną koncepcją języka, jaką znajdujemy w pismach Kamińskiego. Jest to jednak instrumentalność szczególna – podporządkowana celom prawdziwego, odpowiedzialnego poznania teoretycznego.

Część pierwsza tomu zawiera dwa teksty historyczno-systematyczne oraz trzy historyczne. Do systematycznych należą: *Kierunki rozwoju problematyki semiotycznej* (s. 9-25) oraz *Systematyzacja typowych błędów logicznych* (s. 199-230). Artykuł pierwszy jest szczegółową wykładnią dziejów terminu oraz powstawania i rozwoju problematyki semiotyki logicznej. Chociaż dopiero od G. Fregego datować można, wedle opinii S. Kamińskiego, semiotyczne badania o charakterze ściśle logicznym, były one prowadzone na przestrzeni wieków równoległe z badaniami filozoficznymi. Autor stara się pokazać specyficzność badań semiotycznych w aspekcie *c z y s t o l o g i c z n y m*, w odróżnieniu od badań o nachyleniu filozoficznym i kulturoznawczym. Tak rozumiana semiotyka logiczna jest analizą języka traktowanego jako fundamentalna forma poznania w aspekcie jego racjonalności i sprawności instrumentalnej. Semiotyka logiczna stawia sobie za cel przebadanie wspomnianych funkcji języka naukowego (sformalizowanego), określenie jego struktury i modeli, wykrycie źródeł powstawania nieporozumień oraz podanie sposobów ich unikania. Badania te mogą być prowadzone w ramach syntaktyki formalnej (której współczesny kształt nadały prace Fregego, Russella i Carnapa) lub semantyki formalnej (zapoczątkowanej pracami Tarskiego). Wyniki tych badań – po ustaleniu relacji języków sformalizowanych do języka naturalnego – mogą być zastosowane do badania języka potocznego (por. s. 24). Sam jednak S. Kamiński skłonny jest szacować jako „niewielkie szanse zbudowania formalnej teorii języka naturalnego, gdyż brak kryterium rekonstrukcji słownika” (por. s. 10 n).

Artykuł pt. *Systematyzacja podstawowych błędów logicznych* stanowi realizację części zarysowanego programu logicznej teorii języka. Znaleźć w nim można szczegółową typologię błędów teoriopoznawczych, semiotycznych, logicznych (w ścisłym sensie) i metodologicznych oraz tzw. sofizmatów.

W trzech kolejnych pracach: *Hobbesa teoria definicji* (s. 27-50), *Rola Locke'a i Condillaca w dziejach teorii definicji* (s. 51-75) oraz opublikowanej w 1958 r. jako osobna monografia *Gergonne'a teoria definicji* (s. 77-197) Kamiński na podstawie materiału historycznego zaprezentował własny projekt teorii definicji. Usystematyzował

przedmiot i cele definicji, jej rodzaje, określił zasięg, a wreszcie reguły i metody definiowania. Nadto zaś, inspirowany pracami Locke'a i Condillaca, rozważył rolę empirii w tworzeniu definicji oraz relację teorii definicji i teorii języka. Twierdził, iż – wobec różnorodności ujęć problematyki przez logików, filozofów, matematyków, przyrodników, prawników – nauka o definicji wciąż nie została zadowolająco sformułowana. Uważał, iż „dla pełniejszego rozwiązania współcześnie diskutowanych zagadnień związanych z definicjami warto byłoby uwzględnić te różne ujęcia oraz prześledzić dzieje teorii definicji” (s. 28). Temu celowi miały służyć omawiane szkice. Dzieje teorii definicji zrekonstruował Kamiński na podstawie dzieł Hobbesa *Computatio sive logica* (1655) i prac zawartych w *Opera philosophica* (1839-1845), Locke'a *An Essay concerning Human Understanding* (1690), Condillaca *La logique ou les premiers développements de l'art de penser* (1775), *Essai sur l'origine des connaissances humaines* (1746) i *La langue des calculs* (1798) oraz Gergonne'a *Essai de dialectique rationnelle* (1816-1817) i *Essai sur la théorie des définitions* (1818-1819).

Szeroko pojęta logika jako nauka o poprawnym rozumowaniu musi zdać sprawę z rozumienia i typów rozumowań niezawodnych i uprawdopodobniających. Tej problematyce jest poświęcony tekst S. Kamińskiego pt. *O klasyfikacji rozumowań* (s. 231-245), w zamyśle Redaktora tomu otwierający drugą – ściśle metodologiczną – część zbioru. Jest to szczególnie ważny, choć nie dokończony tekst Profesora. Wielokrotnie dyskutowany i poprawiany – pierwsza jego wersja w postaci referatu powstała w 1952 r. – opublikowany został staraniem S. Majdańskiego w r. 1981 („Summarium”, 10(1981), s. 381-396). Niewątpliwie jednak znaleźć w nim można klasyfikację rozumowań równie interesującą jak te, które podali wcześniej K. Twardowski, J. Łukasiewicz, a równoległe K. Ajdukiewicz (*O klasyfikacji rozumowań*, 1955) i T. Czeżowski (*Klasyfikacja rozumowań i jej konsekwencje w teorii nauki*, 1963).

Istotne dla wykładu metodologii w ujęciu Kamińskiego były rozważania z zakresu historii nauki. S. Kamiński był historykiem pojęcia nauki, które, jak sądził, odnosi się do niezmiennych w dziejach cech tego, co nazywamy nauką⁴. W tomie znalazły się zatem również teksty omawiające historycznie istotne koncepcje poznania i metody naukowej: Arystotelesa (*Koncepcja nauki u Arystotelesa*, s. 247-254), Ockhama (*Ockhama koncepcja wiedzy przyrodniczej*, s. 255-265), Kopernika (*Filozoficzne uwarunkowania rewolucyjnej idei Mikołaja Kopernika*, s. 267-282) i logików XVI w. (*Nauka o indukcji w logice XVI wieku*, s. 301-317), w tym Jakuba Zabarelli z Padwy (*Jakuba Zabarelli koncepcja metody poznania naukowego*, s. 283-299). Koncepcje XVI-wieczne S. Kamiński uważał za szczególnie interesujące nie tylko dla historyka nauki, ale także dla metodologa. W dorobku Profesora wiele więc miejsca zajmują prace zdające sprawę z renesansowych koncepcji metodologicznych. Był to bowiem okres, w którym ukształtowała się nowożytna koncepcja metody naukowej. Był to również okres precyzyjnego określenia wzajemnych relacji między dedukcją a indukcją i wypracowania spójnej koncepcji tej ostatniej. Tym zagadnieniom poświęcił Kamiński swoje teksty o Jakubie Zabarelli oraz XVI-wiecznej nauce o indukcji.

Kamińskiego interesowała żywotnie także relacja między rozwojem nowożytnej nauki a odziedziczonymi po starożytności i scholastyce filozoficznymi wizjami świata

⁴ Por. tamże, s. 368.

i kosmosu, przede wszystkim zaś koncepcjami poznania naukowego. Tym zagadnieniom poświęcony jest tekst dotyczący Kopernika. Rewolucyjności pracy Kopernika upatrywał Kamiński nie tylko w radykalnej zmianie założeń ontologicznych ówczesnej astronomii, lecz nade wszystko w zastosowaniu języka matematyki (a ściślej geometrii) do wyrażenia twierdzeń astronomicznych. Było to, wedle Kamińskiego, właściwe przewartościowanie panującej wówczas teorii Ptolemeusza, tj. odejście od jej konwencjonalizmu. Język matematyki miał się odtąd stać podstawową formą teoretycznego opisu wszechświata.

Pozostałe teksty tomu przedstawiają fundamentalne i klasyczne problemy współczesnej metodologii i filozofii nauki: stosunku elementów empirycznych i apriorycznych w poznaniu naukowym (*Pierwiastki empiryczne i aprioryczne nauk fizycznych*, s. 341-361; *Poznanie empiryczne i nieempiryczne w nauce*, s. 363-372) oraz struktury teorii naukowych (*Struktura nauk przyrodniczych*, s. 319-329). Struktura teorii jest, według Kamińskiego, strukturą zdaniową o charakterze hipotetyczno-dedukcyjnym, na którą składają się: baza empiryczna teorii, system dedukcyjny zasad i założeń logikomatematycznych oraz zbiór definicji porządkujących, umożliwiających empiryczną interpretację teorii. Kolejne dwie prace dotyczą rozwoju teorii naukowych (*O rozwoju teorii empirycznej*, s. 373-384), ich absolutnej prawdziwości i obiektywności, a co za tym idzie, możliwości stałego postępu wiedzy w nich zawartej (*Problem prawdy w fizyce*, s. 332-339). Następna podejmuje zagadnienie jedności współczesnej nauki w dobie jej ogromnej specjalizacji i dyferencjacji dyscyplin (*O podstawach unifikacji nauk*, s. 435-448). Dodać wypada, iż możliwość i kryteria wyczerpującego uporządkowania nauk, wzajemnych powiązań w zakresie metody i języka oraz warunków naukowości poszczególnych dyscyplin były dla Profesora szczególnie interesujące. Dopełniającymi pod tym względem poprzednie prace są teksty poświęcone językowym i przedmiotowym kryteriom podziału nauk na teoretyczne i praktyczne, wyróżnikom różnorodnych typów wiedzy teoretycznej, a także zagadnieniu oceny i wartościowania poszczególnych rodzajów zdań i całych teorii naukowych (*Zdania praktyczne a zdania teoretyczne*, s. 455-464; *O kryteriach wartościowania wiedzy teoretycznej*, s. 449-454). Inne dotyczą racjonalnego charakteru teoretycznego namysłu nad nauką, jego metaprzmiotowych warunków i niezbywalnych założeń (*Racjonalizm współczesnej filozofii nauki*, s. 385; *Racjonalizm we współczesnej metodologii nauk a intelektualizm w epistemologii Tomasa z Akwinu*, s. 397-410). Dwa ostatnie teksty są poświęcone wprost refleksji nad współczesną myślą metodologiczną, jej podstawowym celom i tendencjom, wreszcie znamienym dla metodologii okresu powojennego pryncypiom filozoficznym (*O niektórych uwarunkowaniach współczesnej filozofii nauki*, s. 411-418 oraz *Metodologia nauk. Współczesne problemy i tendencje*, s. 419-433). W tekstach tych można najlepiej odczytać koncepcję filozofii nauki, jakiej S. Kamiński hołdował. Jest to koncepcja racjonalnej analizy natury nauki, wskazania jej ostatecznych racji oraz oceny jej poznawczego waloru (por. s. 385).

Ważnym dopełnieniem rozważań metodologicznych są zawarte w omawianym tomie szczegółowe teksty z zakresu metodologii jednej z nauk, ukazujące naocznie sposób pracy metodologa, tak jak ją chciał rozumieć i uprawiać Profesor Kamiński. Mowa o dwu jego najważniejszych artykułach z metodologii teologii, jakimi są: *Metoda w teologii* (s. 465-483) oraz *Metodologiczna osobliwość poznania teologicznego* (s. 485-499).

Omawiany tom pism Profesora Kamińskiego, dotąd rozproszonych po wielu czasopiśmie naukowych, pomaga nam na nowo zapoznać się – w równym stopniu jak poprzednie tomy – z wciąż frapującymi poglądami metodologicznymi wybitnego uczonego. Tom uzupełniono bogatą bibliografią tekstów literatury przedmiotu.

Anna K. Stanisławska

Édouard Jeuneau, *L'âge d'or des écoles des Chartres*, Chartres: Éditions Houvet 1995, ss. 82.

„Wszystko już zostało powiedziane o pięknie Katedry, o wdzięku jej rzeźb, połyskiwaniu witraży i o muzycznej harmonii, którą odznaczają się jej proporcje. Wrażenie, jakie ten obiekt wywiera na zwiedzających, jest tak silne, że wielu z nich na tym się zatrzymuje. Są oczarowani, nie żądają niczego więcej. Powracają z oczyma pełnymi piękna, piękna, które rozgrzewa serce. Któż zamierzałby ganić ich za to? Jednakże czasami bardziej wymagający gość sprawia, że chartryjskie posłanie na tym się nie zatrzymuje. Przeczuwa on, że to piękno, które jest ciepłem dla serca, jest także światłem dla ducha” (s. 11).

Tymi słowami Édouard Jeuneau rozpoczyna książkę niezwykłą, *L'âge d'or des écoles des Chartres*, książkę, która odsłania przed czytelnikami fragment duchowej atmosfery Chartres w okresie największego rozkwitu tego ośrodka, gdy powstawał Portal Królewski chartryjskiej Katedry w pierwszej połowie XII w. Rzut oka na Katedrę jest punktem wyjścia rozważań Ojca Jeuneau. Jej obraz kończy książkę, która zdaje się wprowadzać w twórczość wybitnych filozofów szkoły w Chartres tylko po to, by czytelnik lepiej zrozumiał mowę Katedry: „Katedra jest cudowną księgą z kamienia. Otwarta dla wszystkich, dla wielu jednakże księga ta pozostaje zapieczętowana” (s. 11).

Jeuneau podjął się zatem roli przewodnika, który wprowadza nas w duchowy świat Chartres, byśmy stojąc w obliczu Katedry, nie byli jak osioł z lirą, przedstawiony na południowej stronie starej dzwonnicy, lecz byśmy umieli odsłonić pełnię znaczeń zamkniętych w tej budowli, by dla nas ona przemówiła. Ten cel postawił przed sobą nie tylko Autor, ale i edytorzy. Ta niewielka książeczka opublikowana w 1995 r. w chartryjskim wydawnictwie Houvet odznacza się piękną i staranną szatą graficzną. Prawie połowę książki, wydrukowanej w całości na papierze kredowym, zajmują ilustracje. Są to zbliżenia różnych detali rzeźbiarskich Katedry, kolorowe reprodukcje książkowych miniatur. Książka ta nie jest bowiem rozprawą naukową w sensie ścisłym, ale jednym z najlepszych przykładów popularyzacji, dzięki której to, co stanowi warsztat uczonego, może choć po części stać się strawą każdego czytelnika, jeśli wykaże on odrobinę zainteresowania i sympatii. „Bez minimum sympatii – twierdzi Édouard Jeuneau – nie ma prawdziwego poznania” (s. 13).

Ta sympatia dla Chartres, więcej, to umiłowanie Chartres przebija z każdej strony książki, choć jednocześnie Autor pilnie strzeże, by sympatia nie zaciemniła ostrości osądu uczonego. Pierwszy rozdział książki pt. *Szkoła w Chartres – mit czy rzeczywistość?* relacjonuje to, co można by określić mianem „stanu badań nad Szkołą w Chartres”. Na podstawie dostępnych źródeł wiadomo, że katedra w Chartres, jak każdy